Marcin OSKIERKO
Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie
ORCID: 0000-0003-3450-6037

https://doi.org/10.29316/9788368103236_21

ZAGROŻENIA TRANSGRANICZNE NA POLSKO-UKRAIŃSKIEJ GRANICY W KONTEKŚCIE WOJNY W UKRAINIE – PERSPEKTYWA EKSPERTÓW

CROSS-BORDER THREATS ON THE POLISH-UKRAINIAN BORDER IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE – EXPERTS' PERSPECTIVE

Streszczenie

Rozdział podejmuje problematykę zagrożeń transgranicznych występujących na polsko-ukraińskim odcinku granicy państwowej w kontekście wojny w Ukrainie. Celem badania jest identyfikacja i analiza zagrożeń transgranicznych występujących na granicy polsko-ukraińskiej w kontekście trwającej wojny w Ukrainie, z uwzględnieniem opinii i ocen ekspertów w zakresie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Problem badawczy sformułowano: W jaki sposób wojna w Ukrainie wpływa na charakter i natężenie zagrożeń transgranicznych na polsko-ukraińskiej granicy? Na podstawie badań empirycznych przeprowadzonych wśród funkcjonariuszy i przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo granic zidentyfikowano główne zagrożenia,

Abstract

The chapter addresses the issue of cross-border threats occurring on the Polish-Ukrainian section of the state border in the context of the war in Ukraine. The aim of the study is to identify and analyse cross-border threats occurring on the Polish-Ukrainian border in the context of the ongoing war in Ukraine, taking into account the opinions and assessments of experts in the field of national and international security. The research problem was formulated: How does the war in Ukraine affect the nature and intensity of cross-border threats on the Polish-Ukrainian border? On the basis of empirical research conducted among officers and representatives of institutions responsible for border security, the main threats were identified, such as illegal migration, smuggling, sanitary and

takie jak nielegalna migracja, przemyt, zagrożenia sanitarne i epidemiczne, przestępczość zorganizowana oraz zagrożenia o charakterze militarnym. Publikacja zawiera również rekomendacje dotyczące zwiększenia skuteczności systemu ochrony granic oraz współpracy służb.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo granicy, zagrożenia transgraniczne, wojna w Ukrainie, nielegalna migracja, przemyt, służby graniczne

epidemic threats, organized crime and military threats. The publication also contains recommendations on increasing the effectiveness of the border protection system and cooperation of services.

Keywords: border security, cross-border threats, war in Ukraine, illegal migration, smuggling, border services

Wstęp

Współczesna architektura bezpieczeństwa w Europie Środkowo-Wschodniej uległa istotnym przekształceniom w wyniku trwającej od 2022 roku wojny rosyjsko-ukraińskiej. Skala destabilizacji generowanej przez ten konflikt przekracza ramy tradycyjnego teatru działań zbrojnych, przenikając do sfery migracyjnej, społeczno-gospodarczej, infrastrukturalnej i transgranicznej. Szczególnie istotnym obszarem, w którym uwidaczniają się nowe formy zagrożeń, jest zewnętrzna granica Unii Europejskiej – granica polsko-ukraińska, stanowiąca nie tylko barierę terytorialną, ale także geostrategiczny pas ochronny bezpieczeństwa wewnętrznego państwa i całej Wspólnoty.

W niniejszym rozdziale autor podjął próbę analizy najważniejszych zagrożeń transgranicznych występujących na odcinku polsko-ukraińskim w świetle aktualnych uwarunkowań geopolitycznych oraz ich wpływu na bezpieczeństwo narodowe. Analiza została oparta na wynikach badań empirycznych przeprowadzonych w 2023 roku wśród przedstawicieli formacji i instytucji odpowiedzialnych za bezpośrednią ochronę granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Głównym celem badania było uzyskanie pogłębionej i ekspercko ugruntowanej diagnozy aktualnych zagrożeń transgranicznych, uwzględniającej doświadczenia funkcjonariuszy działających na pierwszej linii ochrony państwa.

Z punktu widzenia metodologii badań nad bezpieczeństwem, zdecydowano się na zastosowanie metody sondażu diagnostycznego – powszechnie wykorzystywanej w naukach społecznych, pozwalającej na badanie opinii, postaw i doświadczeń dużych zbiorowości społecznych. Narzędziem badawczym był szczegółowo opracowany kwestionariusz ankiety internetowej, przygotowany w systemie elektronicznym, co umożliwiło dotarcie do zróżnicowanej i rozproszonej terytorialnie grupy respondentów.

W badaniu udział wzięło 174 respondentów, reprezentujących różne formacje i instytucje pełniące służbę na zewnętrznej granicy RP – w tym funkcjonariusze Straży Granicznej, Policji, Służby Celno-Skarbowej, oficerowie Sił Zbrojnych RP oraz przedstawiciele Granicznych Inspektoratów Weterynarii, Granicznych Stacji Sanitarno-Epidemiologicznych, Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Wojewódzkich Inspektoratów Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, a także Straży Ochrony Kolei. Tak szeroka reprezentacja instytucjonalna umożliwiła zebranie wielowymiarowego i ekspercko zakotwiczonego obrazu zagrożeń.

Badanie miało charakter eksploracyjno-diagnostyczny, a jego założeniem była nie tylko identyfikacja dominujących zagrożeń transgranicznych, lecz także rozpoznanie subiektywnych ocen funkcjonariuszy na temat skuteczności obecnych mechanizmów reagowania i współpracy międzyinstytucjonalnej.

Formułując główne pytanie badawcze: Jakie są – zdaniem funkcjonariuszy i ekspertów terenowych – kluczowe zagrożenia transgraniczne wynikające z wojny w Ukrainie i w jakim stopniu wpływają one na stan bezpieczeństwa granicy polsko-ukraińskiej? sformułowano również hipotezę badawczą, zgodnie z którą: Wojna rosyjsko-ukraińska przyczyniła się do znaczącej intensyfikacji i zróżnicowania zagrożeń transgranicznych na granicy RP, przekraczając skalę i charakter wyzwań znanych z okresu sprzed 2022 roku.

Dzięki połączeniu metod ilościowych i jakościowych możliwe stało się nie tylko dokonanie rzetelnego pomiaru opinii respondentów, ale również wypracowanie rekomendacji operacyjnych i strategicznych skierowanych do decydentów polityki bezpieczeństwa i zarządzania granicami.

System bezpieczeństwa narodowego jako fundament stabilności państwa w warunkach współczesnych zagrożeń

Bezpieczeństwo odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu warunków sprzyjających rozwojowi państwa, jego struktur władzy, instytucji publicznych, podmiotów gospodarczych, organizacji społecznych, a także poszczególnych obywateli i całych narodów. Stanowi fundament wewnętrznej stabilności, warunkuje wzrost świadomości społecznej, wspiera rozwój społeczno-gospodarczy oraz postęp technologiczny i naukowy. Co istotne, bezpieczeństwo umożliwia skuteczne przeciwdziałanie współczesnym zagrożeniom, takim jak konflikty zbrojne, akty terroryzmu i cyberterroryzmu, zorganizowana przestępczość transgraniczna, nielegalne przepływy migracyjne czy napięcia o podłożu etnicznym i społecznym.

Przekształcenia zachodzące w globalnym i europejskim środowisku bezpieczeństwa oddziałują bezpośrednio na życie jednostek, funkcjonowanie społeczności lokalnych i państw, jak również działalność instytucji międzynarodowych. W obliczu pojawiania się nowych form zagrożeń oraz ewolucji tych już istniejących – dostosowujących się do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości – konieczne staje się wypracowanie skutecznych mechanizmów identyfikacji, przeciwdziałania i zapewniania szeroko pojmowanego bezpieczeństwa w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym. Zgodnie z definicją słownikową, *bezpieczeństwo to stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę na doskonalenie. Jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych*[1].

W nieustannie zmieniającym się środowisku bezpieczeństwa jedną z podstawowych funkcji państwa jest zagwarantowanie bezpieczeństwa, zarówno instytucji państwa, jak i jego obywatelom[2]. W. Kilter wskazywał, że współczesny system bezpieczeństwa narodowego musi sprostać wyzwaniom i zagrożeniom oraz być gotowy do wykorzystania pojawiających się szans, a także przewidywać ryzyko i reagować na sytuacje niebezpieczne w czasie normalnego funkcjonowania państwa oraz w sytuacjach militarnych i niemilitarnych oraz w związku z wystąpieniem szczególnych zagrożeń[3]. Z kolei J. Zając oraz R. Zięba twierdzili, że efektywny system bezpieczeństwa narodowego musi być systemem zintegrowanym obejmującym elementy bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego[4]. Według Z. Pietrasia system oglądany od wewnątrz jest zespołem zintegrowanych elementów, a oglądany z zewnątrz stanowi spójną całość, zdolną do utrzymywania równowagi ze środowiskiem[5].

System bezpieczeństwa narodowego charakteryzuje się szeregiem istotnych cech, które determinują jego funkcjonowanie oraz efektywność w zapewnianiu stabilności państwa. Po pierwsze, ukierunkowany jest na realizację celowego działania, mającego na celu kształtowanie bezpieczeństwa we wszystkich obszarach

---

1 W. Łepkowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012, s. 14.

2 J. Pawłowski, *Zarys teorii systemu bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Zarys teorii bezpieczeństwa państwa*, red. J. Gryz, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2016, s. 84.

3 W. Kitler, *Organizacja bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty ustrojowe, prawno-administracyjne i systemowe*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018, s. 84.

4 R. Zięba, J. Zając, *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski, Ekspertyza,* Warszawa 2010, s. 38

5 Z.J. Pietraś, *Decydowanie polityczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 2000, s. 57.

życia społecznego. Po drugie, cechuje go zdolność do współpracy z innymi systemami, zarówno wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi, co zwiększa jego operacyjną skuteczność.

Ponadto, system ten jest strukturą złożoną – składa się z szeregu subsystemów, które wzajemnie się uzupełniają i współdziałają. Tworzy on warunki do działania nie tylko dla siebie, lecz także dla innych systemów, jednocześnie samemu podlegając ochronie zarówno ze strony wewnętrznych, jak i zewnętrznych struktur zabezpieczających.

Kolejną cechą systemu bezpieczeństwa narodowego jest jego dynamiczny charakter – system ten nieustannie się rozwija, dostosowując do zmieniających się uwarunkowań geopolitycznych, społecznych czy technologicznych. Jego funkcjonowanie ograniczone jest jednak określonymi ramami czasowymi, a trwałość – choć często długofalowa – nie jest nieskończona. Co istotne, system ten podlega zużyciu, dlatego wymaga nie tylko bieżącego zasilania, ale również regularnej regeneracji, modernizacji oraz adaptacji do aktualnych wyzwań i zagrożeń[6].

W ocenie autora rozdziału, jedynie szybkie i skuteczne współdziałanie wszystkich elementów systemu bezpieczeństwa narodowego – w szczególności podsystemu kierowania i podsystemów wykonawczych – umożliwia sprawne reagowanie na zagrożenia, minimalizację ryzyka oraz zapewnienie ciągłości działania instytucji odpowiedzialnych za ochronę interesów państwa i obywateli w dynamicznie zmieniającym się środowisku bezpieczeństwa.

Kluczowe wyzwania transgraniczne na polsko-ukraińskiej granicy państwowej w kontekście aktualnej sytuacji geopolitycznej

Współpraca transgraniczna stanowi istotny element polityki zagranicznej każdego państwa i jest przez nią kreowana[7]. Obszary przygraniczne tworzą sąsiedzką współpracę we wszystkich dziedzinach życia, jak wspólne podejmowanie działania umacniającego i rozwijającego kontakty między wspólnotami lokalnymi[8] obszarów

[6] S. Jarmoszko, *Ścieżki konceptualizacji strategii bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2015, s. 161.

[7] K. Gomółka, *Współpraca transgraniczna Polski z Republiką Ukrainy, Republiką Białorusi i Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2010, s. 11.

[8] E. Szadkowska, *Pojęcie współpracy transgranicznej*, [w:] *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, red. M. Perkowski, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2010, s. 15.

przygranicznych, należących do co najmniej dwóch państw, ujednolicając normy i rozwiązania różnych sfer życia[9] i współpracy. Korzystne warunki współpracy transgranicznej stwarzają dodatkowe szanse, procesy, zjawiska, mające miejsce w środowisku bezpieczeństwa, które odpowiednio wykorzystane mają wpływ na bezpieczeństwo transgraniczne, co w konsekwencji zapewni zwiększenie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego oraz skuteczną ochronę granicy państwowej, gwarantując ład i porządek publiczny państwa. Zdaniem A. Wawrzusiszyna bezpieczeństwo transgraniczne jest stanem obejmującym różnorodne działania państwa celem przeciwstawienia się zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym, które destrukcyjnie wpływają na ochronę i obronę granicy państwowej, prowadząc do ograniczenia suwerenności, stabilności i ładu społecznego państwa[10].

Odnosząc się do kwestii zagrożeń, autor rozdziału wskazuje, że pojęcie to posiada liczne definicje, a w środowisku naukowym wciąż toczy się debata nad tym, która z nich powinna zostać uznana za wiodącą. Termin „zagrożenie" jest najczęściej utożsamiany z pojęciem niebezpieczeństwa. To wartość destrukcyjna dla istnienia, rozwoju i normalnego funkcjonowania człowieka, potencjalna przyczyna niepożądanego stanu, możliwość występowania jednego z negatywnie wartościowanych zjawisk, sytuacja niebezpieczna dla życia lub zdrowia[11]. Zagrożenie stanowi sytuację, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia[12]. Wiele zagrożeń bezpieczeństwa ma charakter trwały, inne – zmieniają się wraz z rozwojem społecznym. Bezpieczeństwo i zagrożenie mogą być traktowane jako obiektywny czynnik ryzyka, występują jednak w roli kategorii subiektywnej, którą podzielają jednostki oraz grupy ludzi. Związane są ze świadomością społeczną. Sposoby myślenia i zachowania jednostek oraz różnych grup w pewnych sytuacjach uzależnione są od właściwości i cech obiektywnie istniejącej rzeczywistości oraz od sposobu interpretacji. Indywidualny obraz niebezpieczeństwa, obejmujący ocenę jego prawdopodobieństwa, może skłonić człowieka zarówno do konstruktywnych, jak i niewłaściwych czynności zapobiegawczych. Istotnym czynnikiem wpływającym na reakcję człowieka w sytuacji

[9] K. Gomółka, dz. cyt., s.11.

[10] A. Wawrzusiszyn, *Bezpieczeństwo transgraniczne – teoretyczne ujęcie w zarysie*, [w:] *Jednoczenie wiedzy w naukach o bezpieczeństwie*, red. A. Glen, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2020, s. 256.

[11] L. F. Korzeniowski, *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2017 s. 112. L. F. Korzeniowski, *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Kraków: EAS, Kraków 2008, s. 165.

[12] *Słownik terminów…*, dz. cyt., s. 172.

zagrożenia jest postrzeganie własnych możliwości radzenia sobie z rzeczywistym niebezpieczeństwem[13].

W literaturze przedmiotu wskazuje się na trzy zasadnicze czynniki wpływające na ocenę sytuacji zagrożenia, jak: poziom wiedzy dotyczącej charakteru zagrożenia, poziom lęku wywołanego przez zagrożenie oraz liczbę osób narażonych na niebezpieczeństwo. Inni badacze podkreślają, że postrzeganie sytuacji zagrożeń uzależnione jest od czynników, typu: preferencje polityczne, sytuacja ekonomiczna czy wyznawany system wartości[14]. Zdaniem S. Kozieja współczesne zagrożenia bezpieczeństwa są następstwem przemian społecznych, procesu globalizacji, rozpadu dwubiegunowego systemu bezpieczeństwa, osłabienia mechanizmów funkcjonowania państw i organizacji międzynarodowych, pogłębiającej się polaryzacji poziomu rozwoju i życia między krajami bogatymi i ubogimi oraz wzrastającej na tym tle frustracji i niezadowolenia społecznego[15].

W opinii autora rozdziału, kluczowe zagrożenia transgraniczne występujące na polsko-ukraińskim odcinku granicy państwowej są bezpośrednio powiązane z gwałtownie ewoluującym środowiskiem bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Wnikliwa ocena aktualnej sytuacji geopolitycznej Polski umożliwia wskazanie zasadniczych wyzwań, przed którymi kraj stanie w nadchodzących latach.

Geopolityczne usytuowanie Polski, a także charakter zagrożeń transgranicznych pojawiających się na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej, stanowią istotne wyzwanie dla zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego, utrzymania porządku publicznego oraz ochrony zdrowia obywateli zarówno Polski, jak i całej Wspólnoty. Zdaniem autora, do głównych zagrożeń występujących na odcinku granicy polsko-ukraińskiej należy zaliczyć nielegalną migrację, skutki napływu uchodźców wojennych z Ukrainy, przestępczość transgraniczną obejmującą przemyt wyrobów tytoniowych oraz kradzionych pojazdów. Dodatkowo, trwający konflikt zbrojny na Ukrainie generuje istotne ryzyka o charakterze militarnym i energetycznym. Wśród innych zagrożeń transgranicznych wymienia się również te związane z możliwością rozprzestrzeniania się groźnych chorób zakaźnych, zagrażających zdrowiu i życiu ludzi oraz zwierząt.

Wojna w Ukrainie spowodowała największe przemieszczenia uchodźcze w Europie od czasów II wojny światowej. Ze względu na wojnę na polsko-ukraińskiej

[13] K. Loranty, *Percepcja zagrożeń*, Zeszyty Naukowe AON, nr 3(88), 2012, s. 12.

[14] Tamże, s. 14-15

[15] S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, Bezpieczeństwo Narodowe, nr 18, 2011, s. 29.

granicy wszystkie osoby przekraczające odcinek granicy z Ukrainą zostały zwolnione z ograniczeń, nakazów i zakazów związanych z wystąpieniem stanu epidemii, tj. legitymowania się podczas przekraczania granicy certyfikatami szczepienia, obowiązkiem wykonywania testów w kierunku SARS-CoV-2, a także obowiązkiem odbywania kwarantanny przyjazdowej. To stanowiło poważne zagrożenie dla zdrowia publicznego, prowadząc do niekontrolowanego rozprzestrzeniania się SARS-CoV-19 oraz narażenia obywateli Polski na poważne choroby i inne niebezpieczeństwa związane z epidemią.

Wszystkie procedury kontrolne na polsko-ukraińskich przejściach granicznych ograniczono do minimum. Wśród napływających uchodźców na polsko-ukraińskiej granicy mogło dojść do niekontrolowanego przepływu osób oraz towarów, w tym szpiegów z Rosji, osób związanych z organizacjami terrorystycznymi i nielegalnych migrantów z Białorusi. Przedostanie się do Polski rosyjskich szpiegów, a także prowadzona przez nich działalność wywiadowcza w zakresie pozyskiwania informacji o państwie, wojskowości, gospodarce czy technologiach może wywołać poważne szkody w obszarze bezpieczeństwa wewnętrznego Polski.

Przemyt broni z Ukrainy stanowić będzie poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski oraz państw Europy. Wojna na Ukrainie stanie się jednym z wielu nielegalnych źródeł uzbrojenia dla przemytników broni, zaś handel bronią może być prowadzony przez organizacje przestępcze lub grupy zbrojne, wykorzystujących chaotyczną sytuację na terenie wschodniej Ukrainy w celu uzyskania nielegalnych zysków. Wprowadzenie nielegalnej broni na czarny rynek w Polsce czy Europie niewątpliwie zwiększy przestępczość zorganizowaną, zagrożenia terrorystyczne, a także wywoła wzrost przemocy.

Bombardowania, niszczenie infrastruktury krytycznej, w tym instalacji przemysłowych i elektrowni, mogą spowodować zanieczyszczenie środowiska bądź poważne zagrożenia zdrowotne dla ludzi. W przypadku uszkodzenia instalacji wodociągowych i kanalizacyjnych woda zanieczyszczona może przedostawać się do rzek lub jezior, w tym rzeki granicznej Bug i Sanu. Takie zanieczyszczenia stanowić będą poważny wpływ na ekosystem rzeki i jej zasoby naturalne, w tym ryby i rośliny wodne, a w konsekwencji – na zdrowie ludzi i zwierząt. Zanieczyszczenia tego typu mogą również wpłynąć na jakość wody pitnej oraz wody używanej w produkcji rolnej, co z kolei prowadzić może do innych negatywnych konsekwencji dla zdrowia publicznego.

Trwająca wojna na Ukrainie oraz narastające napięcie między Rosją, a państwami Unii Europejskiej i NATO stwarzają zagrożenia militarne:

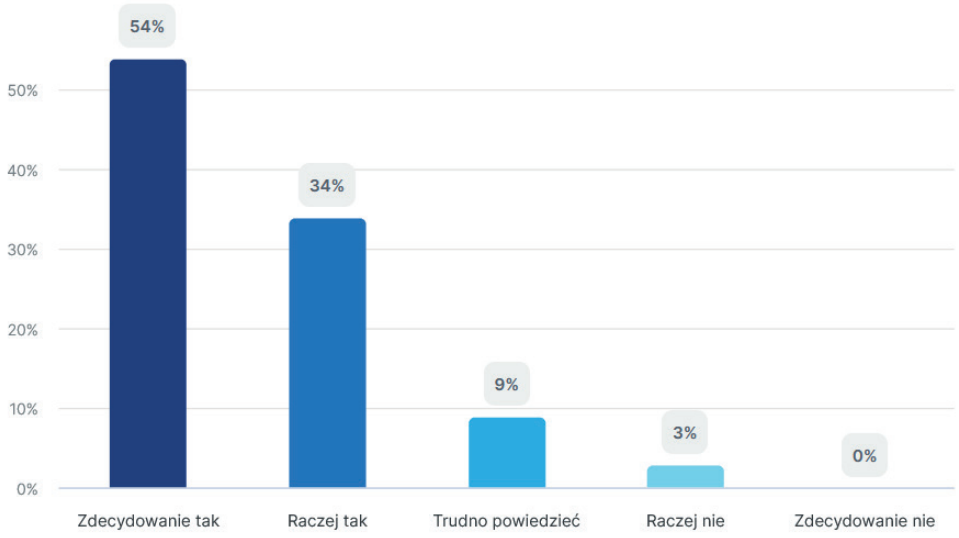
a) występowanie incydentów granicznych – ze względu na obecność wojsk i różnych formacji zbrojnych po obu stronach granicy, istnieje ryzyko niekontrolowanych incydentów, które mogą eskalować do większego konfliktu (Grupa najemników Wagnera na terytorium Białorusi przy granicy z Polską);
b) zwiększone ryzyko działań terrorystycznych – w przypadku destabilizacji sytuacji na Ukrainie, mogą pojawić się grupy terrorystyczne, które będą dążyć do ataków na cele w Polsce lub innych krajach zachodnich (siatka agentów pracujących na zlecenie rosyjskiego wywiadu zamontowała 50 urządzeń elektronicznych do szpiegowania, monitorowała transporty z pomocą wojskową dla Ukrainy i miała przygotowywać w Polsce akcje dywersyjne);
c) cyberataki – Polska jest krajem tranzytowym, a sieć transportowa pomiędzy Europą Zachodnią a Ukrainą stanowi kluczowy szlak dostaw broni, amunicji dla Ukrainy. Generować to może cyberataki na infrastrukturę transportową czy nowe zakłócenia w funkcjonowaniu infrastruktury krytycznej na terenie Polski (Rosyjskie cyberataki: na agencje wojskowe, rządowe, na infrastrukturę krytyczną, dostawców usług telekomunikacyjnych oraz firmy energetyczne. Celami cyberataków są szpiegostwo i sabotaż – wykradzenia cennych informacji ze stacji roboczej po skutecznym dostaniu się do komputera, ataki na serwery – cel zapchanie ich sztucznym ruchem, aby przeciążyć serwery by nie mogły działać, czy złośliwe oprogramowanie, które niszczy dane).

Analiza opinii ekspertów w zakresie bezpieczeństwa granicy polsko-ukraińskiej

W ramach przeprowadzonych badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, wykorzystując jako narzędzie badawcze ankietę elektroniczną. Głównym celem badania było zebranie opinii oraz informacji od osób pełniących służbę na zewnętrznej granicy Rzeczypospolitej Polskiej. Respondentami byli przedstawiciele różnych służb oraz instytucji odpowiedzialnych za ochronę granic państwowych, w tym m.in. funkcjonariusze Straży Granicznej, Służby Celno-Skarbowej, Policji, oficerowie Wojska Polskiego, jak również pracownicy Granicznych Inspektoratów Weterynarii, Granicznych Stacji Sanitarno-Epidemiologicznych, Wojewódzkiego Inspektoratu Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Wojewódzkiego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych oraz Straży Ochrony Kolei.

Badanie zostało zrealizowane w 2023 roku. Kwestionariusz ankiety, opracowany w formie elektronicznej, został udostępniony respondentom poprzez specjalnie wygenerowany link. Grupa docelowa liczyła 200 osób, natomiast ostatecznie na ankietę odpowiedziało 174 uczestników. Zapewnienie pełnej anonimowości respondentom wpłynęło pozytywnie na szczerość i otwartość udzielanych odpowiedzi. Zebrane dane zostały następnie poddane analizie i zaprezentowane w formie tabelarycznej i graficznej, stanowiąc podstawę do sformułowania wniosków przedstawionych w dalszej części opracowania.

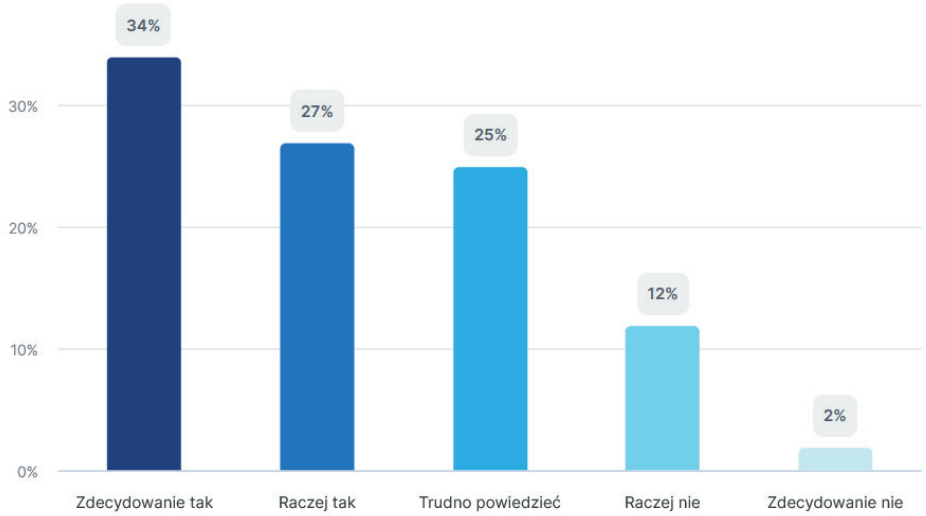
Pierwsze z pytań w kwestionariuszu ankiety odnosiło się do kwestii uszczelnienia granicy wschodniej UE w związku z wojną w Ukrainie. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi autorzy wykazali, że 54% ekspertów, tj. 94 osoby oceniło, że uszczelnienie wschodniej flanki UE zmniejszy lub zapobiegnie występowaniu zagrożeń transgranicznych. Z kolei grupa 59 funkcjonariuszy (34% respondentów) była zdania o wzajemnym wpływie wspomnianej korelacji, wybierając odpowiedź „raczej tak". 15 osób (9%) nie zajęło wyraźnego stanowiska, a tylko 5 osób, tj. 3% specjalistów uznało, że uszczelnienie granic nie zmniejszy ani nie zapobiegnie występowaniu zagrożeń transgranicznych (rysunek 1).

Rysunek 1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/Pani, że spowodowane przez wojnę w Ukrainie uszczelnienie granicy wschodniej flanki Unii Europejskiej może zmniejszyć lub zapobiec występowaniu zagrożeń transgranicznych?

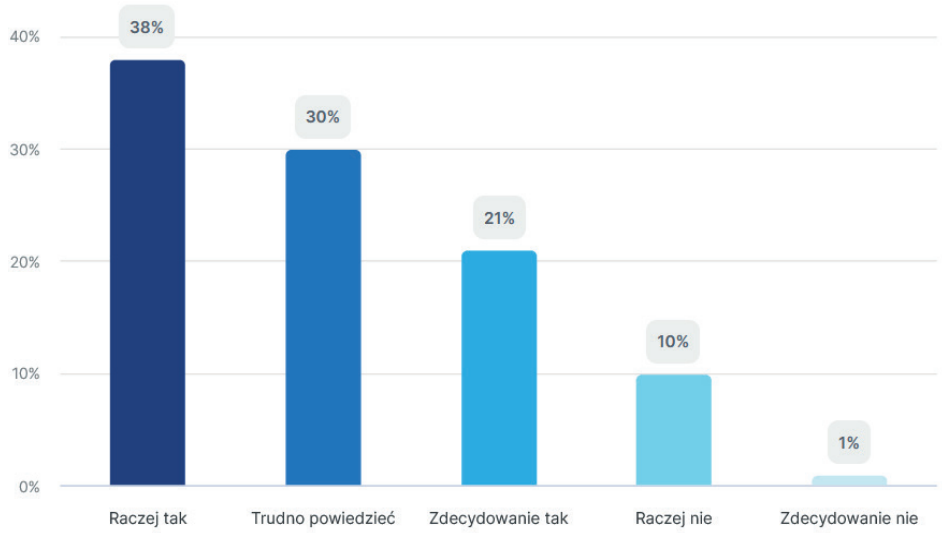
Źródło: opracowanie własne.

Pytanie numer dwa pozwoliło autorowi rozdziału zapoznać się z opinią ekspertów na temat tego, czy integracja Ukrainy z Unią Europejską spowoduje wzrost zagrożeń transgranicznych. Zgodnie z rozkładem procentowym wśród uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, iż większość ankietowanych – 34% respondentów, tj. 59 funkcjonariuszy – było zdania, że integracja Ukrainy z UE znacząco wpłynie na wzrost zagrożeń transgranicznych. Równie pesymistyczną opinię wyraziło 47 respondentów (27%), chociaż mniej zdecydowanie, wybierając opcję odpowiedzi „raczej tak". Kolejną grupę stanowili niezdecydowani, czyli 44 respondentów (tj. 25% ankietowanych). Mniej liczną grupą byli respondenci postrzegający optymistycznie integrację Ukrainy z UE – to 21 osób, czyli 12% respondentów, wybierających opcję „raczej nie". Tylko 3 funkcjonariuszy (tj. 2% respondentów) było przekonanych o braku jakichkolwiek zagrożeń z tym związanych, bo zaznaczyli odpowiedź „zdecydowanie nie". W podsumowaniu autorzy stwierdzają, że zdecydowana większość respondentów (bo łącznie 106 osób) w integracji Ukrainy z UE widziało źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa granic swojego kraju. Trzeba też zauważyć niepewność deklarowanego stanowiska wśród zwolenników integracji w grupie 12%, na co wskazuje opcja ich wyboru „raczej nie". Znamienne jest, iż tylko 3 osoby spośród ankietowanych ekspertów było zdecydowanych, iż integracja Ukrainy z Unią Europejską nie wpłynie na wzrost zagrożeń transgranicznych (rysunek 2).

Rysunek 2. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/Pani, że integracja Ukrainy z UE znacząco wpłynie na wzrost zagrożeń transgranicznych?
Źródło: opracowanie własne.

W pytaniu dotyczącym zasadności rozbudowy zapory oraz systemu ochrony perymetrycznej na polsko-ukraińskiej granicy, a także jej wpływu na ograniczenie zagrożeń transgranicznych respondenci udzielili następujących odpowiedzi: 38% ankietowanych, tj. 66 respondentów, wybrało opcję odpowiedzi „raczej tak", uznając zasadność budowy zapory. Zdecydowaną aprobatę dla takiego działania wyrazili respondenci w liczbie 37 (21% ankietowanych). 52 respondentów (30%) nie miało jednoznacznej opinii na ten temat, o czym świadczy wybór opcji odpowiedzi „trudno powiedzieć". Pesymistyczne stanowisko przyjęło 19 osób – w tym 17 respondentów (czyli 11% badanych), którzy wybrali odpowiedź „raczej nie", a tylko 2 osoby były zdecydowanie przeciwne takiej sytuacji. W podsumowaniu zaprezentowanych wyników uwidaczniają się dwa wyraźnie spolaryzowane stanowiska: z jednej strony są ci respondenci, którzy wyrazili poparcie dla rozbudowy zapory oraz systemu ochrony perymetrycznej, bo aż 103 respondentów aprobuje takie działanie bardziej (37 osób) lub mniej (66 funkcjonariuszy). Nie jest to jednak zdecydowana większość, bowiem opozycyjne stanowisko reprezentuje 71 ankietowanych – w tym 52 osoby można uznać za sceptyczne (bez deklarowanej aprobaty), a 19 osób za mniej i bardziej przeciwne rozbudowie zapory jako sposobu na wzmocnienie ochrony polsko-ukraińskiej granicy państwowej, ograniczające przy tym zagrożenia transgraniczne (rysunek 3).

Rysunek 3. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Czy uważa Pan/Pani, że rozbudowa zapory oraz systemu ochrony perymetrycznej na polsko-ukraińskiej granicy ograniczy zagrożenia transgraniczne?

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie czwarte polegało na wyborze trzech najistotniejszych odpowiedzi spośród podanych w kafeterii odnośnie do form działań i współpracy zwiększających bezpieczeństwo na granicy polsko-ukraińskiej. Tabela 1 przedstawia udzielone odpowiedzi przez respondentów. Na podstawie uzyskanych odpowiedzi autor zauważył pewne prawidłowości, jak: 119 wskazań (przez 23% respondentów) jako główną formę działań i współpracy zwiększające bezpieczeństwo na polsko-ukraińskiej granicy na określenie wspólnych procedur mających zwiększyć efektywność współdziałania służb na zewnętrznej granicy. Następnie wskazywaną przez funkcjonariuszy formą działań było opracowanie wspólnej metodyki szacowania ryzyka występowania zagrożeń transgranicznych oraz wykonywanie wspólnych czynności i działań celem eliminacji lub minimalizacji skutków wystąpienia zagrożeń transgranicznych – tę odpowiedź zaznaczyło 104 osoby, czyli 20% respondentów. Trzecią w kolejności wskazań formą było określenie mapy ryzyka występowania zagrożeń transgranicznych, co zaznaczyli respondenci w liczbie 98 osób, tj. 19%. Kolejną wskazywaną formą współpracy było wzajemne korzystanie z obiektów oraz wymiana informacji w celu szybkiej reakcji na powstające zagrożenia, co wybrało 93 respondentów, stanowiących 17% ankietowanych. Reasumując, należy podkreślić, że eksperci są niemal zgodni w swoich wskazaniach odnośnie do skutecznych form działania oraz współpracy, uznając je za istotne w zwiększeniu bezpieczeństwa na polsko-ukraińskiej granicy państwowej.

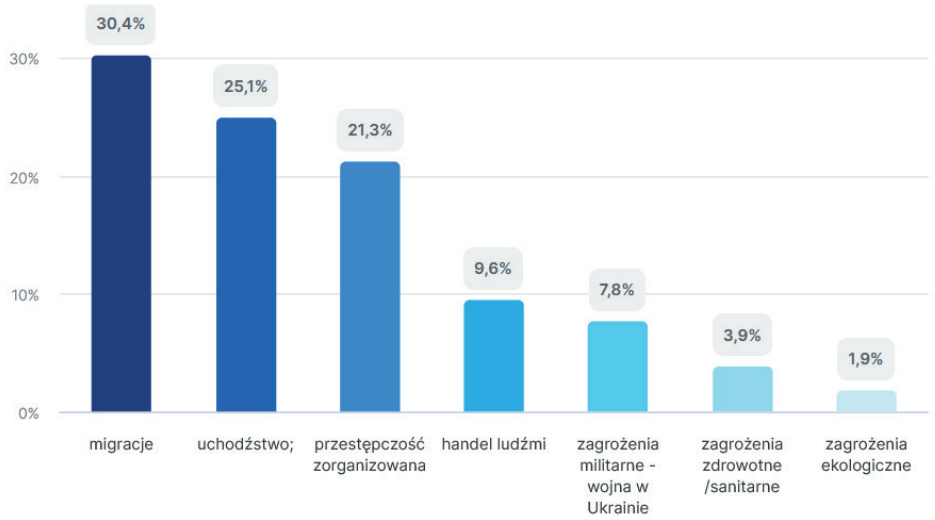
Tabela 1. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jakie inne formy działań i współpracy, w Pana/Pani opinii, zwiększą bezpieczeństwo na granicy polsko-ukraińskiej?

Lp.	Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie nr 7	Udzielonych odpowiedzi
1.	Określenie wspólnych procedur mających zwiększyć efektywność współdziałania służb na zewnętrznej granicy.	119
2.	Opracowanie wspólnej metodyki szacowania ryzyka występowania zagrożeń transgranicznych oraz wykonywania wspólnych czynności i działań celem eliminacji lub minimalizacji skutków wystąpienia zagrożeń transgranicznych.	108
3.	Wspólne szkolenia służb odpowiedzialnych za ochronę granicy państwowej.	104
4.	Określenie mapy ryzyka występowania zagrożeń transgranicznych.	98
5.	Wzajemne korzystanie z obiektów oraz wymianę informacji w celu szybkiej reakcji na powstające zagrożenia.	93

Źródło: opracowanie własne.

Kolejne pytanie miało na celu poznanie opinii respondentów na temat głównych zagrożeń transgranicznych występujących na polsko-ukraińskiej granicy państwowej. Udzielenie odpowiedzi polegało na wyborze zgodnie z uznanym przez

ekspertów stopniem ważności (por. Rysunek 4). Jako główne zagrożenia transgraniczne respondenci wskazywali kolejno: migracje (30,4%), uchodźstwo (25,1%) oraz przestępczość zorganizowaną (21,3%). Na dalszych miejscach znalazły się: handel ludźmi (9,6%), zagrożenia militarne jak wojna w Ukrainie (7,8%), zagrożenia zdrowotne/sanitarne (3,9%) oraz zagrożenia ekologiczne (1,9%). Zdaniem większości ekspertów to właśnie migracje stanowią główne zagrożenie występujące na polsko-ukraińskiej granicy państwowej (rysunek 4).

Rysunek 4. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jakie są – według Pana/Pani – główne zagrożenia transgraniczne występujące na polsko-ukraińskiej granicy państwowej?
Źródło: opracowanie własne.

Istotnym zagadnieniem w kontekście kryzysu migracyjnego wywołanego wojną, w opinii autora rozdziału, było szóste pytanie na temat pomocy udzielanej uchodźcom z Ukrainy. Zadaniem respondentów był wybór 3 odpowiedzi spośród podanych w kafeterii. Spośród wybieranych odpowiedzi większość respondentów wskazywała na pomoc państwa polskiego w znalezieniu pracy przez Ukraińców (aż 167 respondentów) oraz uznanie zdobytych przez Ukraińców kwalifikacji zawodowych (co było wyborem 138 ekspertów). Na trzecim miejscu uplasował się wybór pomocy jako możliwość osiedlenia się w Polsce na dłuży czas, co zaznaczyło 106 osób. Kolejno – włączenie dzieci ukraińskich do systemu edukacji na takich samych warunkach jak dzieci polskie, wybrane przez 54 respondentów. Mniej liczną grupę, bo tylko 9 osób, stanowili ci, którzy uznali ważność pomocy w zapewnieniu mieszkania czy w jego wynajęciu. Tylko 7 osób aprobowało przyznanie prawa do

korzystania ze świadczeń pomocy społecznej na zasadach przysługujących obywatelom polskim. Na podstawie odpowiedzi ekspertów można wnioskować, że ich zdaniem pomoc ze strony Polski udzielona Ukraińcom powinna polegać na umożliwieniu im zatrudnienia, aby sami mogli zarobić w Polsce na swoje utrzymanie, a nie obciążać budżetu państwa.

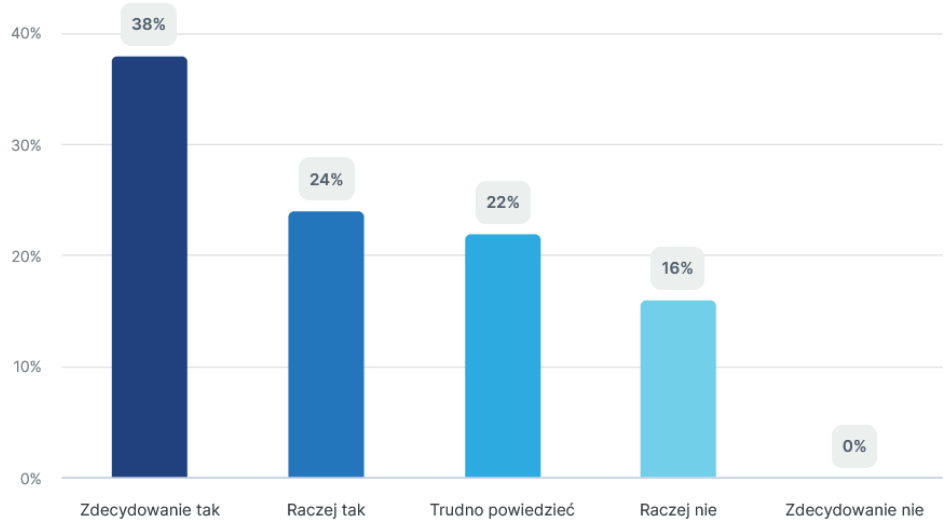
Tabela 2. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Jakiej pomocy powinno udzielać państwo polskie migrantom z Ukrainy – Pana/Pani zadaniem – w sytuacji kryzysu migracyjnego wywołanego przez wojnę w Ukrainie?

Lp.	Odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytanie nr 7	Udział odpowiedzi
1.	Pomagać w znalezieniu pracy.	167
2.	Umożliwić uznanie zdobytych w Ukrainie kwalifikacji zawodowych.	138
3.	Pozwolić migrantom osiedlić się w Polsce na dłuży czas.	106
4.	Włączyć dzieci ukraińskie do systemu edukacji na podobnych warunkach jak dzieci polskie.	54
5.	Przyznać prawo do korzystania z publicznej służby zdrowia na zasadach przysługującym obywatelom polskim.	23
6.	Pozwolić im osiedlić się na stałe w Polsce.	18
7.	Zapewnić mieszkanie i pomoc w jego wynajęciu.	9
8.	Przyznać prawo do korzystania ze świadczeń pomocy społecznej na zasadach przysługujących obywatelom polskim.	7

Źródło: opracowanie własne.

W pytaniu 7 poproszono respondentów o wyrażenie opinii, czy obecność migrantów z Ukrainy będzie miała wpływ na wzrost zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego. Wśród udzielonych odpowiedzi dominowało przekonanie, że „zdecydowanie tak" się stanie – co uznali respondenci w liczbie 66 specjalistów, tj. 38% ankietowanych oraz „raczej tak" się stanie, co przypuszczało 42 ankietowanych, czyli 24% osób biorących udział w badaniu. Zatem 108 respondentów wyraziło opinię, mniej lub bardziej zdecydowanie, że napływ migrantów znacząco zwiększy zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Sporą grupę stanowili też niezdecydowani, bo aż 39 osób (tj. 22%), którzy nie mieli opinii na ten temat, wybierając opcję „trudno powiedzieć". W odniesieniu do powyższych wskazań nieliczną grupą zdają się ci respondenci, którzy sprzeciwili się pesymistycznemu założeniu, iż 3,5 mln Ukraińców wpłynie na wzrost zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego. Tylko 16% respondentów wybrało opcję odpowiedzi „raczej nie", za to nikt nie był na tyle pewny swego stanowiska, aby wskazać odpowiedź „zdecydowanie nie". Z wyżej

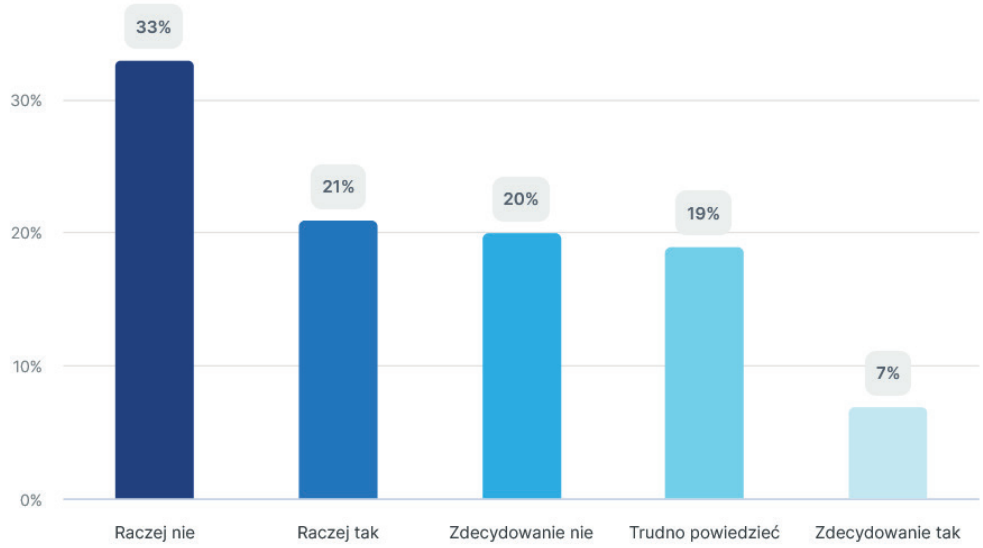
zaprezentowanych analiz autorzy wnioskują, iż w grupie respondentów dominuje przekonanie o zależności między wzrostem liczby migrantów z Ukrainy a zwiększeniem zagrożenia dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego (rysunek 5).

Rysunek 5. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Czy obecność ponad 3,5 mln migrantów z Ukrainy w Polsce – Pana/Pani zdaniem – może powodować większe zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego?
Źródło: opracowanie własne.

Następne pytanie miało pozwolić autorowi na poznanie opinii respondentów odnośnie do jakości przygotowania odpowiedzialnych za bezpieczeństwo państwa służb polskich wobec fali napływających migrantów z Ukrainy. Konstrukcja pytania wymagała rozstrzygnięcia czy respondenci wyrażają aprobatę bądź negację co do przygotowania służb polskich. Mimo prostoty konstrukcji zdaniowej przyjętej w kwestionariuszu ankiety i tak 174 respondentów – w ocenie autorów rozdziału – nie było zgodnych co do swoich opinii. Większość funkcjonariuszy (bo 90 osób) wyraziło dezaprobatę wobec przygotowania polskich służb do fali napływających migrantów do Polski, a różniła ich tylko skala niezadowolenia – 57 respondentów, tj. 33%, było „raczej" niezadowolonych, a 20% ekspertów (tj. 33 funkcjonariuszy) było zdecydowanie krytycznych. Sporą grupę stanowili eksperci, którzy nie potrafili (bądź nie chcieli) podzielić się swoją oceną, wybierając opcję odpowiedzi „trudno powiedzieć". O wiele mniejszą grupę stanowili respondenci pozytywnie oceniający przygotowanie służb polskich wobec zaistniałej sytuacji podczas kryzysu

migracyjnego wywołanego wojną w Ukrainie, bowiem tylko 37 osób zaznaczyło odpowiedź „raczej tak", tj. 21% specjalistów, a jednoznacznie aprobujących było jeszcze mniej, bo zaledwie 12 osób, co daje 7% w grupie respondentów (rysunek 6).

Rysunek 6. Rozkład procentowy odpowiedzi na pytanie: Czy Pana/Pani zdaniem odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa służby polskie były dobrze przygotowane do fali napływających migrantów z Ukrainy?
Źródło: opracowanie własne.

Zagrożenia transgraniczne a bezpieczeństwo granicy polsko-ukraińskiej w kontekście wojny w Ukrainie – wnioski i rekomendacje z badań empirycznych

W świetle przeprowadzonych badań empirycznych, których celem było zidentyfikowanie kluczowych zagrożeń transgranicznych oddziałujących na bezpieczeństwo zewnętrznej granicy Rzeczypospolitej Polskiej z Ukrainą, autor rozdziału twierdzi, że konflikt zbrojny toczący się za wschodnią granicą znacząco zmodyfikował charakter i dynamikę procesów granicznych. Granica polsko-ukraińska przekształciła się z relatywnie stabilnego odcinka granicznego Unii Europejskiej w przestrzeń przeciążoną ruchami migracyjnymi, presją humanitarną, aktywnością przestępczą oraz zagrożeniami hybrydowymi.

Wśród respondentów – funkcjonariuszy i pracowników służb odpowiedzialnych za ochronę granic państwowych (Straż Graniczna, Policja, Służba Celno-Skarbowa, wojsko, służby sanitarne, weterynaryjne, fitosanitarne) – dominował pogląd, że wojna w Ukrainie uwypukliła oraz znacząco spotęgowała występowanie zjawisk transgranicznych o charakterze złożonym, wielowymiarowym i trudnym do opanowania jedynie przy wykorzystaniu tradycyjnych narzędzi kontroli granicznej.

W opinii uczestników badania, do najistotniejszych aktualnych zagrożeń należy zaliczyć: nielegalną migrację oraz związane z nią działania zorganizowanych grup przestępczych zajmujących się przemytem ludzi, kradzionych pojazdów, wyrobów tytoniowych, alkoholu oraz broni i amunicji. Podkreślono również, że polsko-ukraińska granica zewnętrzna UE stała się kanałem intensywnego przerzutu towarów objętych restrykcjami handlowymi i podatkowymi, a także przestrzenią występowania przemytu odpadów i substancji niebezpiecznych. Respondenci wskazali także na wzrost zagrożeń epidemiologicznych i epizootycznych wynikających z niekontrolowanego przemieszczania się ludzi, zwierząt oraz produktów rolnych. Należy zwrócić uwagę, że wskazywane ryzyka mają charakter zarówno kryminalny, jak i sanitarny, środowiskowy oraz strategiczny – uderzając nie tylko w bezpieczeństwo państwa, lecz także w porządek publiczny, zdrowie obywateli i gospodarkę.

W analizie funkcjonariusze sygnalizowali również deficyty w zakresie zasobów kadrowych, infrastrukturalnych i technologicznych. Wielu z nich zwracało uwagę na niedobory w wyposażeniu indywidualnym i grupowym (środki obserwacji technicznej, mobilne urządzenia do kontroli towarów, systemy analityczne) oraz brak wystarczającej liczby specjalistów zdolnych do obsługi nowoczesnych systemów kontroli granicznej. Równolegle odnotowano ograniczenia w zakresie współdziałania i wymiany informacji pomiędzy służbami granicznymi a inspekcjami oraz między jednostkami operującymi po obu stronach granicy.

W świetle powyższych ustaleń autorzy rozdziału sformułowali zestaw rekomendacji strategicznych, organizacyjnych i operacyjnych. Po pierwsze, rekomenduje się pilne wdrożenie systemowego podejścia do ochrony granicy państwowej poprzez rozwój zintegrowanych centrów zarządzania kryzysowego w województwach przygranicznych, obejmujących przedstawicieli wszystkich formacji zaangażowanych w ochronę granic. Pozwoli to na efektywną wymianę informacji, skoordynowane działania interwencyjne i lepsze zarządzanie przepływem osób i towarów.

Po drugie, niezbędne jest zwiększenie nakładów finansowych na modernizację infrastruktury granicznej, w tym rozwój technicznego nadzoru wizyjnego

(drony, kamery termowizyjne, sensory ruchu, systemy optoelektroniczne), a także zakup nowoczesnych urządzeń diagnostycznych umożliwiających skuteczną kontrolę ładunków oraz identyfikację zagrożeń biologicznych.

Po trzecie, zaleca się intensyfikację szkoleń dla funkcjonariuszy, zwłaszcza w zakresie rozpoznawania zagrożeń hybrydowych, działań z zakresu kontroli sanitarno-fitosanitarnej, wykrywania fałszywych dokumentów oraz reagowania w sytuacjach nadzwyczajnych (masowe ruchy migracyjne, występowanie chorób zakaźnych, zagrożenia radiacyjne i chemiczne).

Po czwarte, konieczne jest zacieśnienie współpracy transgranicznej z odpowiednimi służbami ukraińskimi w zakresie wymiany danych operacyjnych, wspólnych patroli, szkoleń i ćwiczeń. W tym kontekście rekomenduje się również pogłębienie integracji z systemami informatycznymi Unii Europejskiej (SIS, VIS, EUROSUR) oraz aktywne uczestnictwo Polski w operacjach wspólnych organizowanych przez Frontex.

Po piąte, nieodzownym działaniem powinno być utworzenie interdyscyplinarnych zespołów eksperckich zajmujących się analizą i prognozowaniem ryzyka w regionach przygranicznych, które mogłyby dostarczać decydentom narzędzi do strategicznego planowania i podejmowania decyzji w warunkach niestabilności geopolitycznej.

Podsumowanie

Współczesne środowisko bezpieczeństwa charakteryzuje się wysokim stopniem nieprzewidywalności, dynamiki oraz złożoności, co szczególnie wyraźnie widoczne jest na obszarze przygranicznym Polski i Ukrainy. Przeprowadzone badania empiryczne, oparte na opiniach funkcjonariuszy i przedstawicieli instytucji odpowiedzialnych za ochronę granic, pozwoliły na zidentyfikowanie najistotniejszych zagrożeń transgranicznych, takich jak: nielegalna migracja, przestępczość zorganizowana, przemyt, zagrożenia sanitarno-epidemiologiczne, a także zagrożenia militarne związane z trwającym konfliktem zbrojnym na Ukrainie.

Analiza zebranego materiału empirycznego potwierdza, że bezpieczeństwo granicy polsko-ukraińskiej wymaga systemowego podejścia, zintegrowanej współpracy wszystkich służb odpowiedzialnych za ochronę granic, jak również skutecznych mechanizmów reagowania na dynamicznie zmieniające się uwarunkowania geopolityczne. Należy podkreślić, że skuteczna ochrona granic nie może ograniczać się wyłącznie do działań stricte fizycznych na linii granicznej, lecz powinna obejmować kompleksowe działania prewencyjne, operacyjne i analityczne – oparte

na precyzyjnej analizie ryzyka oraz wymianie informacji międzyinstytucjonalnej i międzynarodowej.

W świetle wyników badań rekomenduje się m.in. intensyfikację szkoleń służb granicznych w zakresie przeciwdziałania nowym formom zagrożeń, zwiększenie nakładów na nowoczesne technologie monitoringu i wykrywania zagrożeń, rozwijanie wspólnych baz danych oraz wzmocnienie współpracy z instytucjami unijnymi i partnerami zagranicznymi, zwłaszcza w zakresie zwalczania zorganizowanej przestępczości i zagrożeń o charakterze hybrydowym.

Bezpieczeństwo granicy polsko-ukraińskiej w warunkach trwającej wojny wymaga nie tylko utrzymania bieżących procedur ochrony granic, lecz także wdrożenia elastycznych, zintegrowanych i wielowymiarowych mechanizmów zarządzania bezpieczeństwem transgranicznym. Odpowiedzią na nowe formy zagrożeń musi być synergiczne współdziałanie struktur państwowych, międzynarodowych i lokalnych, oparte na nowoczesnych technologiach, profesjonalnym przygotowaniu kadr oraz proaktywnym zarządzaniu ryzykiem.

Literatura

1. Gomółka K., *Współpraca transgraniczna Polski z Republiką Ukrainy, Republiką Białorusi i Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2010.
2. Jarmoszko S., *Ścieżki konceptualizacji strategii bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, Siedlce 2015.
3. Kitler W., *Organizacja bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Aspekty ustrojowe, prawno-administracyjne i systemowe*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2018.
4. Korzeniowski L. F., *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2017.
5. Korzeniowski L. F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Kraków: EAS, Kraków 2008.
6. Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, Bezpieczeństwo Narodowe, nr 18, 2011.
7. Loranty K., *Percepcja zagrożeń*, Zeszyty Naukowe AON, nr 3(88) 2012.
8. Łepkowski W. (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2012.
9. Pawłowski J., *Zarys teorii systemu bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Zarys teorii bezpieczeństwa państwa*, red. J. Gryz, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2016.

10. Pietraś Z.J., *Decydowanie polityczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Kraków 2000.
11. Szadkowska E., *Pojęcie współpracy transgranicznej*, [w:] *Współpraca transgraniczna. Aspekty prawno-ekonomiczne*, red. M. Perkowski, Fundacja Prawo i Partnerstwo, Białystok 2010.
12. Wawrzusiszyn A., *Bezpieczeństwo transgraniczne – teoretyczne ujęcie w zarysie*, [w:] *Jednoczenie wiedzy w naukach o bezpieczeństwie*, red. A. Glen, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2020.
13. Zięba R., Zając J., *Budowa zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego Polski, Ekspertyza*, Warszawa 2010.